

Tajemství a výklad pohádek

Grinch

Jana Šintáková Michalíková

TAJEMSTVÍ A VÝKLAD
POHÁDEK
GRINCH

Jana Šintáková Michalicová

MOTTO

„Jednoho dne budete dost staří na to, abyste znovu začali číst pohádky...“

CLIVE STAPLES LEWIS

VĚNOVÁNÍ

Tuto knihu věnuji svému synovi Honzovi a všem nadšeným milovníkům pohádek, mýtů, pověstí, bájí a jiných příběhů.

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat své rodině: svému muži za pomoc, podporu a prostor pro psaní, a svému synu Honzovi za trpělivost. Dále děkuji C. G. Jungovi ¹za jeho hluboký vhled do psychiky. Také jsem vděčna vyšší moudrosti za dar psaní, inspiraci a vedení při této práci. V neposlední řadě děkuji vydavateli za realizaci mé knihy.

¹ Poznámka k terminologii: v textu ponechávám latinské tvary (*Animus, coniunctio*) ve skloňování tradičně užívaném v českých překladech Junga, tedy v jungovské (latinizující) podobě, která se už od 60.–90. let až dodnes drží v odborném diskurzu, a to zcela záměrně – jako výraz úcty k jejich archetypální povaze.

ÚVOD

Tato kniha se věnuje psychologickému výkladu pohádky Grinch, která na první pohled působí jako moderní příběh o zahořklosti, samotě a proměně srdce. Při hlubším čtení se však ukazuje, že Grinch není jen „morální karikatura“, nýbrž archetypálním obrazem vnitřního zranění, obranné izolace a vývoje lidské psyché – příběhem o odpojení a postupném znovu-napojení na zdroj života.

Ačkoliv Grinch není lidová pohádka předávaná ústní tradicí, ale je autorským a relativně novodobým dílem, přesto je mimořádně cenný pro současného čtenáře: reflektuje psychologickou situaci moderního člověka, který už není nesen kolektivními rituály, ale je nucen projít procesem proměny individuálně, uvnitř svého nitra. Grinch zosobňuje zkušenost vykořenění, odmítnutí kolektivu i obranného stažení ega – a zároveň možnost návratu k bytostnému středu osobnosti jinou, tišší cestou, než jakou nabízejí heroické mýty.

Tento výklad je koncipován jako samostatná studie, která však zároveň vyrůstá z širšího souboru analýz pohádkových příběhů. Ve svém výkladu překračuji konvenční morální čtení příběhu a zaměřuji se na jeho archetypální strukturu. Odkrývám životní moudrost příběhu, aplikuji archetypy a interpretuji prostřednictvím jungovské archetypální psychologie, gnostické i východní filozofie, alchymie, religionistiky a zároveň ve světle sefírotického stromu života.

Okrajově se dotknu i symbolů. Tyto tradice zde nejsou kladeny vedle sebe mechanicky, ale vraceny k jejich společnému prameni – k univerzální moudrosti, jak ji chápe perenní filozofie.

Co činí mou knihu jedinečnou? Mezi nejčastěji užívané přístupy k výkladu pohádek patří: psychoanalytický (Freud, Bettelheim), jungovský (von Franz, Neumann), strukturalistický (Propp), folkloristický nebo kulturně antropologický. Čerpám z výše zmíněných tradic a metodicky je propojuji, ale zároveň je překračuji. Můj přístup není jednostranný, ale komplexní a zároveň transdisciplinární – propojuji psychologii, mytologii, religionistiku a mystiku. Tvořím tak nový most mezi archetypálními příběhy a duchovními mapami lidské psýché.

Čím se jako autorka odlišuji a vymezuji? Po vzoru Roberta Moore více pracuji s jungovskou psychologií z hlediska individuální psýché. Zabývám se pohádkou, jež obsahuje vývojovou linku hrdiny, z hlediska individuální transformace. Campbellův monomýtus ostatně dokazuje, že kolektivní psýché se vždy manifestuje individuálně – v postavě hrdiny. Proto lze symbolické příběhy vnímat nejen jako kolektivní vzorce platné pro lidstvo obecně, ale i jako osobní materiál, který oslovuje jednotlivce. Už samotné pojetí pohádky jako symbolického obrazu individuálního procesu umožňuje její čtení z individuálního hlediska. Většina pohádek začíná na rovině osobní, později se otevírá i kolektivní, a často se obě vrstvy

prolínají. Moderní doba odklonem od tradičně kolektivního prožívání vybízí číst symbolické příběhy více na individuální rovině.

Stejně jako Jung či Freud se domnívám, že hlubinné porozumění duši nemusí nutně vycházet z akademických institucí, ale z osobní zkušenosti, intuice a pozorování lidské psyché. Za analytiky jsou považováni všichni, kdo se zabývají některou z jejích forem: terapeuti, duchovní, šamani a mnozí ostatní.

Hrdinská cesta, archetypální postavy a bohatá symbolika nejsou jen literární ozdobou – jsou zrcadlem vnitřních procesů, kterými prochází mnohý z nás. Pohádky tak působí léčivě – vyrovnávají napětí mezi vědomím a nevědomím a nabízejí bezpečný prostor, kde se může odehrát malý kus individuace. Pohádky připomínají, že každý z nás je potenciálním hrdinou svého příběhu – a že cesta k celistvosti je tím největším dobrodružstvím. Příběh Grinche nepředstavuje vítězství ega ani morální obrat. Je obrazem návratu – nikoli zpět do společnosti, ale k sobě samému. K místu, kde už není třeba bojovat, dokazovat, patřit ani vzdorovat.

Přeji Vám, milí čtenáři, aby Vás tato kniha provedla symbolickou krajinou pohádky. Umožní-li zahlédnout vlastní vnitřní pohyb, pak splnila svůj smysl.

V Praze, únor 2026
Jana Šintáková Michalicová

METODOLOGICKÝ RÁMEC

Abychom mohli hlouběji porozumět vybraným symbolickým příběhům a jejich psychologickým významům, je nejprve třeba představit základní pojmy a koncepty, které tvoří teoretický základ tohoto výkladu. Nabízený metodologický rámec poskytuje přehled klíčových archetypálních a jungovských termínů, jež budou v průběhu knihy užívány. Pochopení těchto pojmů usnadní nejen orientaci v textu, ale i hlubší vhled do symboliky a psychiky lidské zkušenosti, kterou pohádky a mýty zrcadlí. Teoretickou část je možné podle potřeby přeskočit a vrátit se k ní kdykoli později.

Archetyp – základní vzorec, univerzální psychický obraz či motiv, který se opakovaně objevuje v lidské psýché napříč kulturami i historií (např. *Matka, Hrdina, Stín, Animus, Anima*). Patří do oblasti kolektivního nevědomí, což znamená, že nepřichází z osobní zkušenosti, ale je jakousi „dědičnou“ psychickou strukturou sdílenou lidmi. Může se dostávat i do vědomí, např. skrze pohádky, sny, umění nebo nečekaným vpádem z nevědomí. Vědomě se s archetypy pracuje v psychoterapii, ve spiritualitě či v kreativní tvorbě tak, že je lze rozpoznávat, zaujímat k nim postoj, integrovat či transformovat.

Naproti tomu archetypová postava představuje konkrétní narativní projev archetypu v příběhu, v kultuře nebo v individuální

zkušenosti: *Hrdina* (Odysseus, Artuš, Superman), *Moudrý stařec* (Merlin, Gandalf, Yoda), *Stín* (Drákula, Darth Vader, Joker), *Velká matka* (Bohyně Gaia, Panna Marie, pohádková macecha). Mezi základní archetypy patří *Anima* (ženský princip v nevědomí muže), *Animus* (mužský princip v nevědomí ženy), *Stín* (nepřijaté a potlačené obsahy v nevědomí) a *Bytostné Já*, které představuje centrum a cíl psychické individuace.

V pohádkách vystupují maskulinní archetypy, které Robert Moore pojmenoval: *Kouzelník*, *Milovník*, *Válečník* a *Kráľ*². Tyto obrazy lze vnímat jako přeznačení čtyř základních principů, které v této knize nazývám: *Infimum malum*, *Éros*, *Logos* a *Summum bonum*. Analogicky lze odvodit i jejich femininní protějšky: *Stařena*, *Milenka*, *Matka* a *Panna*, jež korespondují s mužskými archetypy a vznikly převedením do ženského rodu. Použití řecko-latinského označení pro čtyři základní principy *Kvaternity* umocňuje jejich výmluvnost, neutrálnost z hlediska rodu a tedy i univerzálnost.

Archetypy nejsou statické – mění se, zrcadlí, prolínají podle situace a vstupují do konstelací, v nichž si pohádkové postavy vzájemně plní role pomocníků a doplňků s cílem podpořit vývoj hrdiny. V pohádkách se hrdina setkává s archetypy, které mu chybí – potřebuje je integrovat, aby dosáhl své psychické a archetypální

² MOORE, ROBERT– GILLETTE, DOUGLAS: Král, Válečník, Kouzelník, Milovník. Čtyři mužské archetypy

úplnosti. Každý archetyp je ambivalentní – má dva stínové póly: aktivní a pasivní (např. Panna Marie i Baba Jaga jako zástupkyně *Velké Matky*, ale jedna v světelném a druhá v stinném pólu). Mezi dvěma neslučitelnými póly hrdina hledá třetí řešení – zralý střed, Jungovo coniunctio, Buddhovu zlatou střední cestu, která překračuje dualitu světla a tmy. Tuto trojpolární strukturu archetypů rozpracoval jungiánský analytik Robert Moore ve své knize. Např. nad archetypy *Tyrana* a *Slabocha* stojí zralý *Král* ve své plnosti; nad *Sadistou* a *Masochistou* se tyčí archetyp pravého *Válečníka*; nad bipolárně stínovými póly *Manipulátora* a *Nevíňátka* září *Kouzelník*; *Milovník* ve své plnosti stojí nad bipolárně stínovými podarchetypy *Casanovy* a *Impotentního milovníka*. Zatímco stínové extrémy vedou k rozkladu, zralý archetyp představuje syntézu a transcendentní třetí možnost.

Integrace – není jen intelektuální skrze pochopení významu, ani jen emocionálně-energetická, ale celostní – dotýká se psyché, těla, mysli i ducha. Jung vycházel z předpokladu, že psyché je „energetický systém“. Je-li část osobnosti odštěpena (např. *Stín*, komplex, trauma), vyčleněná část se projevuje skrze symptomy: sny (na symbolické rovině), myšlenky (na intelektuální rovině), afekty (na emoční rovině), somatiku (na tělesné rovině). Skrze integraci se energie navrácí do celku psychické struktury a stává se znovu dostupnou vědomí. Pocitově to může působit jako „návrat síly“, uvolnění,

rozšíření prostoru v sobě. Slovo integrace je technický zastřešující pojem pro: tiché vítězství nad inflací archetypu, uvědomění si archetypálního působení bez jeho přijetí, integraci energie, stažení projekcí, iluzí a identifikací, zkrocení dezintegrovaného archetypu a symbolickou práci (např. s pohádkami, mýty, sny), pojmenování a změnu vzorců chování.

Individuace – Jungův ústřední princip vývoje osobnosti. Individuační proces je cesta do vlastního nitra, psýché a k vědomému vztahu s nevědomím. Jelikož nejhlubší a nejdůležitější setkání je „setkání se sebou samým“, znamená, že pramen moudrosti a vedení je uvnitř jednotlivce, nikoli v autoritách. Campbellův monomýtus a „cesta hrdiny“ je mytologickou paralelou procesu individuace. Individuační cesta není hned cestou hrdiny, ale cestou k hrdinství — tedy k vnitřní celistvosti. Hrdinství není boj se světem, nýbrž hrdinská odvaha čelit vlastnímu nevědomí, čím se nakonec sjednotí protiklady v psýché. Je nutno projít různými archetypy, které Jung chápal jako etapy vnitřního vývoje osobnosti k hrdinství. Kořeny prastarého duchovního procesu lze nalézt v mytologii a náboženské tradici, kde se objevuje jako hledání celistvosti, spásy nebo osvícení. Proces individuace lze na psychické úrovni definovat jako integraci duše, léčbu a sjednocení vnitřních protikladů. Na symbolické úrovni bývá personifikován alchymistickými postavami Sol a Luna nebo

pohádkovou svatbou krále a královny. Na archetypální úrovni symbolizuje coniunctio středu osobnosti s *Bytostným Já*. A konečně, na spirituální úrovni jde o mysterium coniunctionis – sjednocení s Bohem, s Kosmem, s prapodstatou bytí. Individuace není cesta k dokonalosti, výkon, ale cesta k pravdivosti – nejde výhradně o dosažení cíle, ale o celý proces.

Stín – v jungovské psychologii je částí osobnosti, obsahující potlačené, nevědomé a tabuizované aspekty ega –vše, co člověk nechce (či nemůže) vědomě přijmout jako součást sebe sama. *Stín* může být negativní povahy (hněv, závist, krutost, touha po moci), ale i pozitivní povahy, tedy živoucí, tvořivé, vitální dary (touha po svobodě, kreativita, krása, radost, hojnost, estetika, sexualita, odvaha). Kdo *Stín* ignoruje či popírá, je jím ovládnut z nevědomí (např. formou projekce na druhé – „*zlo je všude kolem, jen ne ve mně*“). Kdo odštěpený *Stín* vědomě zpracovává, ten jej integruje, a tím i roste. U morálně silných lidí bývá jejich odštěpený *Stín* nejsilnější, mnohdy v podobě nemoci. Kdo si je plně vědom temnoty, jejím destruktivním účinkům se vyhne, a *Stín* využije jako potenciál, tvořivost a energii, přitom negativitu dokáže zpracovat – tu svou i cizí. Integrovat lze pouze dříve potlačený *Stín*. Integrace *Stínu* neznamená destruktivní chování ani programově mechanickou dobrotu – naopak, postačuje dialog se *Stínem* ve formě potenciálu volby, znalosti své schopnosti

být zlý a vědomém zpracování temných aspektů psychiky – zvědomění impulzu bez nutnosti konkrétní činy vykonat, např. psát detektivní romány s kriminální tematikou, svěřit se či umělecky ztvárnit. Dochází k růstu, hlubší integraci a celistvosti – člověk je autentický, živý (ne robotický) a pružný (ne rigidní).

V mýtech a pohádkách se setkání se *Stínem* zobrazuje jako střet s temnou postavou stejného pohlaví – s nepřítelem, příšerou či překážkou, jenž je třeba překonat. Postava opačného pohlaví pak ztělesňuje *Animu* či *Animuse*. *Stín* se týká obou pohlaví a jeho neintegrováný projev může narušit psychickou rovnováhu. Analogií může být nesprávně zapojená elektro-součástka, která způsobuje zkrat, zatímco správné zapojení umožní funkční průběh – podobně správná integrace archetypu přispívá k psychické rovnováze a vnitřní stabilitě. Jungovský pojem „integrace“ nepředstavuje upřednostnění jednoho pólu nad druhým, ale lze jej chápat jako propojení dvou pólů do vztahu, který umožňuje vznik syntézy (*coniunctio oppositorum*), jež podporuje vyvážený a funkční psychický celek. V pohádkách hrdina hledá lék pro nemocného otce jako ono třetí řešení v procesu zdraví–nemoc–léčba (*rubedo*, zlato, elixír). Proces integrace může být podporován i prostřednictvím léčebných prostředků či jiných terapeutických intervencí, které usnadňují rovnováhu mezi zdravím a nemocí.

Podle von Franz není žena od svého *Stínu* oddělena v takové míře jako muž – spíše s ním bývá ztotožněná nebo posedlá, zatímco mužův *Stín* se častěji objektivuje navenek: vidí ho v jiných mužích, v rivalovi, v nepříteli. Neindividuovaní lidé nemívají *Stín* integrovaný ve vědomí, ale stává se součástí jejich identity, která není eticky zpracovaná, a proto neprospívá sobě ani okolí. Zatímco zlí lidé *Stín* nosí jako zbroj a dávají jej okázale na odiv, hodní lidé mívají největší *Stín* – potlačené impulzy ve formě zlosti, výčitek, touhy po prosazení – ne proto, že by byli zlí, ale protože *Stín* je potlačený, neprojevený, odštěpený. *Stín* skrytý pod vrstvou morální integrity a snahy o dobré chování se projevuje nemocí ve chvílích oslabení nebo nevědomými chybami, které si lidé vyčítají, protože nejsou „tak dobří, jak by měli být“.

V psychopatologii se *Stín* může projevovat v různých formách, např. jako potlačené agresivní sklony, nevědomé chování nebo skrytá přání, v některých případech může vést k osobním krizím nebo dokonce k psychotickým projevům. Např. žena s vtíravou představou, že by mohla ublížit vlastnímu dítěti, není vražedná, ale její mateřská *Persona* je tak silná a čistá, že jakákoli agrese je pro ni nepřipustná – tudíž odštěpena do *Stínu*, který se vrací — ve formě myšlenek nebo fantazií. V psychodynamickém výkladu *Stín* nachází cestu k projevu např. skrze obsese, přerěknutí (freudovské lapsy), tiky či neurotické symptomy. Von Franz uvádí, že v psychoterapeutické

praxi se *Stín* často projevuje jako infantilní nebo neurotický komplex, protože lidé často vnímají *Stín* ve formě nezpracovaných dětských nebo nezralých aspektů své osobnosti. Jung uvádí, že člověk má konat i trochu toho špatného, ale von Franz upřesňuje, že v rámci integrace *Stínu* by měly být zpracovány pouze dětské poklesky, slabosti a zlozvyky. Jungovi nelze upřít pravdu v tom, že nikdo se nemůže stát osvíceným tím, že si představuje světelné postavy, ale tím, že se učiní vědomým temnoty. Svoboda není v tom, že nesmím, ale v tom, že mohu – a přesto se rozhoduji. Skrze odštěpení (1), zviditelnění (2) a dialog (3) lze nakonec integrovat (4) svůj vlastní, individuální *Stín*. Není vhodné nést cizí (projektovaný) *Stín* – osoby neschopny sebereflexe promítají svůj *Stín* na svou oběť.

Zlo nerovná se *Stín*. Smyslem *Stínu* není propadnout mu nebo hrát ďábla druhým bez pozvání, ani používat *Stín* jako alibi pro trestné či eticky závadné činy. Takové pojetí ukazuje na nepochopení významu integrace *Stínu*. V oblasti duchovního diskurzu je to velmi rozšířený klam, z něž vyplývá nezdravý vztah s temnotou a identifikace se *Stínem*. Omlouvá-li kdo své destruktivní jednání tím, že šlo o jeho *Stín* nebo že zprostředkovává *Stín* druhým, páchá vědomé zlo a zneužívá jazyk psychologie k obraně vlastního ega. Jde o temnou fúzi Ega a *Stínu*, kdy Ego převzalo prvky *Stínu*, ale odmítá vinit samo sebe – člověk se nevyvíjí, ale regresuje do temného pseudoduševna. Jung věřil, že individuace není „cesta nad morálku“, nýbrž že etický vývoj

je její nedílnou součástí. Ačkoliv člověk je „hříšný“, přesto se může individualizovat, i když není „svatý“. Individualizace neznamená morální dokonalost, ale autenticitu, sebereflexi, schopnost integrace, zodpovědnost. Nikoliv stínovou reakci obrannou, výsměšnou, útočnou či zraňující manipulační strategii „*Útoč, nikdy nepřiznej chybu!*“ Skutečná integrace *Stínu* obnáší: přiznání vlastní temnoty, převzetí odpovědnosti za její účinky a práce na vědomé transformaci destruktivní energie do tvořivého potenciálu. Domněle bezúhonní lidé přesvědčení o své dokonalosti žijí svou masku, *Personu*, ale svůj *Stín* projektují na druhé. Dodám, že *Stín* rodové linie je neintegrováný, potlačený, často démonický komplex, který se vynořuje v dalších generacích, dokud není vědomě uchopen a integrován.

Hieros gamos (posvátný svazek) – pojem původně ze starověkých mýtů, náboženství, rituální praxe (mezopotámské, řecké, egyptské aj.). Označuje mytickou, rituální nebo symbolickou svatbu božského páru: Boha a Bohyně (např. Zeus a Héra, Inanna a Dumuzi, Šiva a Párvatí), v alchymii Slunce a Luny či síry a rtuti, v archetypální rovině *Animuse* a *Animy*, v pohádkách krále a královny. V transcendentním významu jde o sjednocení vědomí a nevědomí, v křesťansko-gnostickém kontextu pak jde o svatbu mezi Kristem a jeho nevěstou. Koncept představuje obraz sjednocení polarit mužského a ženského principu v jednotu.